

Abdylła ibn Saba

Category: Kitapcy, Sözlär, Taryhy şahslar

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Abdylła ibn Saba

TARYHYŇ KEZZAPLARY

"Öwlüýä men" diýip jögi sopular,

Gygyryp asmana böke başlady".

Magtymguly Pyragy.

► ABDYLLA IBN SABA

Abdylła ibn Saba, yslamda ýüze çykan ilkinji radikal (reaksioner) akymlaryň başyny başlaýjy, sebeýiýe mezhebiniň esaslandyryjysy, şaýy ynanjynyň ilkinji kerpijini goýan adamdyr.

Abdylła ibn Saba Hezreti Osmanyň (r.a) halyflyk döwründe, ilki onuň ýanyna barýar we ony beýgeltjekdigi barada birnäçe wadalary berýär. Hezreti Osman (r.a) bu pitneçiniň asyl niýetini aňlap, ony ýanyndan kowup goýberýär. Hezreti Osmanyň (r.a) ýanyndan kowlansoň, ol Hezreti Alynyň (r.a) ýanyna barýar, hileli sözleri bilen Hezreti Alyny (r.a) toruna salyp bilmedik Abdylła ibn Saba ol ýerdenem kowulýar.

Yslam çeşmeleri Hezreti Osmanyň (r.a) öýüniň daşynyň gabalyp, onuň şehit edilmeginde we Hezreti Alynyň (r.a) halyflyk döwründe musulmanlaryň arasynda ýüze çykan gapma-garşylyklaryň bir gyrasynda Abdylła ibn Sabanyň eliniň bardygyny öňe sürýärler. Munuň tersine käbir çeşmeler munuň ýaly adamyň asla bolmandygyny belläp geçýärler. Belki-de musulman tüýsüne giren bozuk pikirli tersa adamlaryň kriptodurmuşda ýaşandyklary üçinem, onuň real şahs bolandygy ýa-da bolmandygy baradaky jedeller häzire çenli dowam edip gelýän bolmagy ahmal. Ýöne Abdylła ibn Sabanyň ýaşap geçen şahsdygy baradaky delilleri puja çykarmak isleýänleriň esasanam şaýy alymlardygyny şu ýerde belläp geçmek ýerlikli bolar. Olaryň näme üçin beýtmäge synanyşýandygyna bolsa, aşakda ýazylanlary soňuna çenli

okanyňyzda, doly we dogry düşünseňiz gerek.

■ Abdylla ibn Saba kim bolupdyr?

Abdylla ibn Saba barada ilkinji maglumatlar Seýf ibn Omar (hijri 170-nji ýa-da 193-nji ýylda aradan çykan) atly yslam taryhçysynyň kitaplarynda geçýär. Tabary hem öz kitabynda agzaýan maglumatlaryny Seýf ibn Omara esaslandyrýar. Şol sanda gündogarşynas alymlar Nikolson, Wan Wloten, Ýulius Welhauzen, Donaldson, Ahmet Emin, Goldsier, Kaetani dagylaryň ylmy işlerinde Abdylla ibn Sabadan söz açýlar.

Aýdylmagyna görä, garaýagyz we ýemenli ýewreý aýalyň ogly bolan Abdylla ibn Saba Hezreti Osmanyň (r.a) halyflyk eden döwründe musulman bolupdyr. Asly Ýemeniň Saba şäherinden bolandygy üçin adynyň yzyna Saba sözi tirkelipdir. Şeýle hem onuň ejesiniň asly efiopiýaly garaýagyz ýewreýlerden bolandygy üçin "Ibn as-Sauda" ("Garanyň ogly") lakamy bilenem tanalypdyr.

Musulman bolandan soňra Hyjazda, Basrada, Kufede we Damaskda bozuk pikirleri wagyz etmäge başlaýar. Emma wagyzlary ýol almansoň Müsüre gidýär. Ol Müsürde "Hezreti Muhammediňem Isa ýaly gaýtadan ýer ýüzüne dolanjakdygy" we "Alynyň Muhammediň oruntutarydygy" barada yslam kitaplarynda asla agzalmaýan pikirleri propogandirläp başlaýar. Ol "Töwrada" esaslanyp, her pygamberiň bir oruntutarynyň bolýandygyny, mysal üçin Musanyň Harun, Ýeremiýanyň Waruh, Isanyň Pýotr ýaly yzyny dowam etdirijileriniň bolandygyny öňe sürüp Hezreti Alynyň (r.a) Hezreti Pygamberimizden soňra gönüden-göni oruntutar bolmalydygyny delillendirmäge synanyşypdyr.

Onuň Müsürde eden wagyzlary öz miwesini beripdir we Hezreti Osmanyň (r.a) halyf tagtynda oturmagyna närazy gatlaklary döretmegi başarypdyr. Munuň netjesinde 4 müň müsürlü, 4 müň yrakly Medinä gidip Hezreti Osmanyň öýüni gabaw astyna alýarlar we ony şehit edýärler. Hezreti Osmandan (r.a) soňra Hezreti Aly (r.a) halyf saýlanýar.

Hezreti Osmanyň (r.a) ganhorlarynyň ele salynmagyny talap edip Hezreti Aýşa (r.a), Hezreti Talha (r.a), Hezreti Zubeýr ibn

Awwam ýaly görnükli şahslar Hezreti Alynyň (r.a) bu jogapkärli işe sowuk-sala çemeleşýändigini tutaryk edinip, oňa garşy uruş ygylan edýärler. Şeýlelikde Hezreti Aly (r.a) goşunyny alyp Yraga çekilýär. Kufelilerdenem 9 müň adam oňa goşulýar. Şol wagtam Hezreti Ala (r.a) garşy çykan topar Basra şäherine gelip ýetýär. Iki şäheriň halkynyň arasynda geçirilen gepleşikleriň netijesinde düşünişmezligi parahatçylykly ýollar bilen çözmeklik barada ylalaşyga gelinýär. Emma Abdylly ibn Saba we onuň tarapdarlary Hezreti Alynyň (r.a) tarapyny tutansyran bolup, Hezreti Aýşanyň (r.a) goşunyna hüjüm edýärler. Netijede Talha (r.a) şehit düşýär, Zubeýr ibn Awwam (r.a) yza çekilmäge mejbur bolýar. Hezreti Aýşa (r.a) bolsa çaknyşygy bes edip Medinä dolanýar. Yslam çeşmeleri we alymlar ýokarda bolup geçen pajygaly wakalaryň hemmesiniň Abdylly ibn Sabanyň we onuň sebeýiýe mezhebine eýeren tarapdarlarynyň meçew bermegi netijesinde bolup geçendigini aýdýarlar.

■ Garaýyşlary we täsirleri

Şaýylaryň Hezreti Alyny aşa öňe tutmaklarynda we hatda käbir şaýy mezhepleriniň ony hudaýlaşdyrmagynda ilkinji şaýy mezhebi bolan sebeýiýe akymynyň täsiri uly bolupdyr.

Hezreti Aly (r.a) tarapyndan näletlenen Abdylly ibn Saba ölüm jezasy berilenem bolsa, tarapdarlarynyň artmagyndan endişe edilip, bu jezany bermekden el çekilýär.

Aýdylmagyna görä, Abdylly ibn Saba Hezreti Pygamberimiz bakyýete göç edeninden soňra onuň mübäreke ruhunyň Hezreti Ala (r.a) geçendiginini, Hezreti Alydan (r.a) soňam onuň neslinden öňjek ymamlarda bu ruhuň dowam etjekdigini, kyýamat golaýlanda Hezreti Alynyň (r.a) dolanyp geljekdigini Hezreti Alynyň (r.a) özüne-de aýtmakdan çekinmändir. Hut şonuň üçinem Hezreti Aly (r.a) ony näletläpdir we hatda ony otda ýakmak barada buýruk bermegine sebäp bolýar.

Hezreti Alynyň (r.a) soňky asyrlarda pygamberleşdirilmeginde ýa-da hudaýlaşdyrylmagynda, şol sanda şaýy ynançlarynyň kemala gelmeginde Abdylly ibn Sabanyň bu bozuk pikirleri esasy rol oýnapdyr.

■ Maglumat üçin seret:

- 1). Ahmet Emin "Fejrül-Yslam";
- 2). G.Wan Wloten "Es Siýadetül Arabiýeýeti weş Şiati wel Ysraýyliýat fi Ahdi Beni Ümeýýe" (arap diline edilen terjimesi);
- 3). Nikolson "History of Arabs";
- 4). D.M.Donaldson "The Shiite A.History of Islam in Persia and Iran";
- 5). Welhauzen "Das Arabische Reish und Sein Sturtz";
- 6). Mustafa Öz "Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü", "Ensar" neşirýaty, Stambul-2011;
- 7). Прозоров С.М. "Абдаллах б. Саба" Ислам: энциклопедический словарь / отв. ред. С.М.Прозоров. – Москва "Наука", ГРВЛ, 1991;
- 8). Али-заде, А. А. "Сабаиты" (арх. 1 октября 2011), Исламский энциклопедический словарь. – Москва "Ансар", 2007.

Taryhy şahslar